

Nieuws uit de Hervormde Gemeente Elspeet

2019 | Week 23

Predikant: ds. M. van Kooten

Nunspeterweg 4
8075 AC Elspeet
Tel. 0577-491206

E-mail: m.vankooten@solcon.nl

Scriba: diaken J. Fijan

Zichtweg 3
8075 CN Elspeet
Tel. 0577-491098

E-mail: scriba@hervormd-elspeet.nl

IBAN Coll. van Kerkrentmeesters Herv. Gem.:

NL29 RABO 0384 7680 75

IBAN Coll. van Diakenen Herv. Gem.:

NL61 RABO 0347 5000 99

Diensten

D.V. zondag 9 juni 2019
09.30 uur ds. M. van Kooten
15.00 uur kand. C. Budding
D.V. maandag 10 juni 2019
09.30 uur ds. M. van Kooten (Bevestiging lidmaat)

Collecten

De collecten op zowel 9 als 10 jun zijn als volgt:
1. Kerk
2. Instandhouding predikantsplaats
3 Diaconie bestemming GZB / SEZ (deurcollecte)
Van harte aanbevolen

Kinderoppas

9 juni
Mevr. T. v.d. Top-van Renselaar, Mevr. L. Schrijver-
Westerbroek, Mevr. J. Mulderij-Van de Kolk en Me-
rith van de Steeg

10 juni

Mevr. T. Bossenbroek-Mulder, Mevr. R. Mulder-van
Asselt, Mevr. A. Huisman-Buitenhuis en Julia de
Weerd

Kerkauto

Als u door omstandigheden niet zelf naar de kerk
kunt komen en toch graag naar de kerk wilt, dan kunt
u gebruik maken van de kerkauto. Wilt u opgehaald
en thuisgebracht worden? Neem dan contact op met
diaken G. van der Zande telefoonnummer
0620590322

Vrijwillige hulpdienst

De vrijwillige hulpdienst is er voor iedereen in onze
kerkelijke gemeente die tijdelijk hulp nodig heeft b.v.
door ziekte bij ouderdom of om andere redenen.
Heeft u vragen of wilt u gebruik maken van de vrijwil-
lige hulpdienst neem dan contact op met Evelien v.d.
Brink 492159 of Gretha van het Goor 491380

Zondagsschool Abia

Beste kinderen van de zondagsschool,
D.V. aanstaande zondag 9 juni, 1e Pinksterdag, zullen
we in 't Kerkerf met alle groepen samen het Pinkster-
feest vieren. Geen vakantie van de zondagsschool
dus dit keer... Van harte welkom!
Hartelijke groetjes van de leiding van zondagsschool
Abia

Doopdienst

Op D.V. zondagmiddag 23 juni zal er bediening van de
Heilige Doop plaatsvinden. Doopzitting op maandag
17 juni in het Kerkerf om 19.30 uur. Een volgende
keer zal zijn D.V. zondagmiddag 25 augustus.

Uitgifte collectemunten

Op maandag 10 juni aanstaande is er uitgifte van collectemunten van 19 uur tot 20 uur in 't Kerkerf. Van harte welkom!
College van kerkrentmeesters

Emden

Onlangs gaf ik samen met Jan op 't Hof uit Harskamp leiding aan een kerkhistorisch uitje naar Oost-Friesland, waar tijdens de reformatie vele protestanten een veilige wijk vonden. We zouden ze de vluchtelingen van de zestiende eeuw kunnen noemen. We bezochten de hoofdstad Emden, het dorpje Uplewerd en de stad Norden. Over elk van die bezochte plaatsen geef ik een terugblik van het reisje.

Als eerste bezochten we de hoofdstad Emden. De kerkhistoricus J.A.Vos schreef eens: 'Geneve werd de leerschool en Emden de herberg van onze kerk'. Hij bedoelde daarmee dat de vervolgte Nederlandse kerk heeft vooral geestelijke leiding had ontvangen uit Geneve waar Calvijn werkzaam was maar tijdens de vervolging was Emden een herberg om vervolgd op te vangen. Het was trouwens al een herberg voor protestantse vluchtelingen voordat de reformatie in ons land op gang kwam. Edzard I (1461-1528) die graaf was van Oost Friesland en tevens een tijdlang heer van Groningen, was aanvankelijk een trouw zoon van de Roomse moederkerk. Zo maakte hij in 1492 een pelgrimstocht naar Jeruzalem. Het bleek zijn ziel geen vrede te geven want toen Luther zijn 95 stellingen aansloeg aan de slotkapel van Wittenberg werd hij voor de leer der reformatie ingewonnen, geloof alleen, genade alleen, de Schriften alleen. Hij stelde in 1519 ene Henricus Brunius aan die aan de reformatie in Oost Friesland leiding moest geven. Inmiddels vonden vervolgte protestanten uit andere Duitse staten, Holland, Vlaanderen, Engeland, Frankrijk, Spanje en Polen in de hoofdstad Emden een veilige wijk. Onder Edzards zoon Enno II (1505-1540) werd de reformatie in Oost Friesland nog meer bevorderd. Hij bracht alle kloosters en kloostergoederen aan de staat en onteigende van de Rooms Katholieken maar liefst 21.277 hectare land. Hij hield de gelden niet voor zichzelf maar financierde de kerken en voorgangers van de zuivere waarheid. Niet alleen aanhangers van de 'nije leer' maar ook doopsgezinden zoals Menno Simons vonden in zijn gebied een veilig onderdak. Behalve de doopsgezinden die radicaal waren en het gezag ondermijnden. Zij werden weliswaar niet omgebracht maar moesten het land wel verlaten. Onder hen was o.a. de beruchte David Joris die de mensen zo kon bespe-

len dat zelfs Petrus Datheen enige tijd onder zijn bekering kwam. Deze wederdoper greep zijn volgelingen niet alleen geestelijk maar ook financieel op, zodat zijn voormalige aanhangers na zijn dood hem opgroeven in Bazel en alsnog verbrandden.

Onder de vele vluchtelingen die in Emden terecht waren gekomen behoorde ook Johannes a Lasco (1499-1560). Hij was een Pools edelman die in eigen land niet meer veilig was. Enno II wilde hem graag tot superintendent aanstellen, een hoofdpredikant die leiding moest geven aan het hele predikantencorps in Oost Friesland. Aanvankelijk weigerde Johannes omdat hij nog moeite had met de taal. Toen na Enno's dood diens vrouw Anna hem verzocht die taak op te nemen bewilligde hij in 1543. Het taalprobleem was inmiddels opgelost. Deze Johannes a Lasco was vooral degene die de grond gelegd heeft voor onze liturgische geschriften (de formulieren voor doop, avondmaal, huwelijk enz.) achter in het psalmboekje. Daar a Lasco ondanks zijn gereformeerde visie ook goed met de Lutherse wist om te gaan werd zijn aanwezigheid tot grote zegen. Zelfs wist hij de beelden uit de kerk verwijderd te krijgen hetwelk doorgaans bij Lutherse niet in goede aarde viel. Omdat keizer Karel V Anna onder druk zette en wel Lutherse wilde accepteren in Oost Friesland maar geen Gereformeerden, moest a Lasco Emden verlaten en kwam in Engeland terecht waar toen ook een vluchtelingengemeente was. Daar regeerde namelijk van 1549 tot 1555 Eduard VI, die vanwege zijn godsvrucht wel de Josia van Engeland werd genoemd. Toen deze overleed en diens zuster Blody Mary aan het bewind kwam, die fel Rooms was, moest a Lasco Engeland weer verlaten. Hij kwam toen opnieuw in Emden terecht en schreef toen een catechismus voor de Oost-Friese kinderen. Toen de situatie in Polen veilig was omdat koning Sigismond, hoewel Rooms Katholiek, toch de protestanten niet wilde vervolgen keerde hij terug naar zijn vaderland. Hij heeft aldaar de Bijbel in het Pools vertaald. Ter herinnering aan a Lasco's verblijf in Emden is van hem in de Grote kerk een schilderij te zien met als onderschrift in het latijn de tekstwoorden Ps.116:10: 'Ik heb geloofd, daarom sprak ik' en Galaten 1:10: 'Want indien ik nog mensen behaagde, zo ware ik geen dienstknecht van Christus'. Ook is een grote theologische bibliotheek die na de oorlog in die kerk werd ondergebracht naar hem vernoemd.

In de kerk hangt ook nog een schilderij van Albert van Hardenberg en Menso Alting die beide aldaar predikant werden nadat ze resp. Hardenberg en Sleen moesten verlaten vanwege de inquisitie. Ook is

er een herinnering aan een van Willem van Oranje's broers, Adolf die in de strijd tegen de Spanjaarden in Heiligerlee het leven liet. Hij werd in de Emdense kerk begraven. Van hem zingen we in het Wilhelmus:

Graef Adolff is ghebleven
In Vriesland in den slaech,
Syn Siel int ewich Leven
Verwacht den Jongsten dach

Graaf Enno II de weldoener van de vele vluchtelingen in Emden ligt ook in die kerk begraven. Een mooie graftombe ligt op zijn graf. Het heeft enige gelijkenis met die van Willem van Oranje in de Nieuwe kerk te Delft. Het monument heeft de zware bombardementen gedurende de Tweede Wereldoorlog op 11 december 1943 overleefd daar de Emdenaren het met zandzakken enz. beschermden.

Prins Hendrik, de echtgenoot van koningin Wilhelmina was een directe nakomeling van Edzard I en Enno II waardoor dus onze huidige koning niet alleen de vrome Juliana van Stolberg en de gereformeerde Jan van Nassau als voorouders heeft maar tevens deze Oost-friese graven die zich inzetten voor de vervolgenden om des geloofs wil...

In Emden staat een gemeentehuis dat ooit gebouwd werd door Laurens van Steenwinkel. Deze was vanuit Antwerpen naar Emden gevlucht toen Alva optrok naar de Nederlanden. Om de herinnering levend te houden aan zijn vaderstad bouwde hij het stadhuis met gelijkenis aan dat van Antwerpen. In de oorlog is het met de grond gelijk gemaakt en in moderne stijl herbouwd. Het functioneert als Landesmuseum. Daar zijn een grote collectie (men zegt de grootste!) wapens en harnassen te bezichtigen uit de periode van de Tachtig-jarige oorlog maar ook diverse boeken die in Emden werden gedrukt. Gillis van de Erven was een van de vele reformatorische drukkers en in zijn drukkerij verscheen de eerste psalmberijming van Jan Utenhove in 1557 bestaande uit 25 psalmen. Het moet wat geweest zijn dat de vervolgte gemeente toen mocht zingen uit Psalm 124:

Lof God en danck die niet toe gaf
Dat si ons mochten vangen:
Als een voghel den strick komt af
Is onse siele ontganchen;
Strick is ontwee end wy syn vry.
Des Heeren name stae ons by
Schepper hemels ende eerden.

Ook de Nederlandse geloofsbelijdenis die Herman Moded in het Nederlands vertaalde (oorspronkelijk was hij namelijk in het Frans geschreven door Guido de Bres) kwam bij deze drukker in 1562 voor het eerst van de pers. Twee maanden nadat in 1563 de Heidelberger Catechismus was samengesteld rolde deze daar ook van de pers. In 1560 werd daar de eerste Nederlandse vertaling van de Institutie van Calvijn persklaar gemaakt.

De zojuist genoemde Laurens van Steenwinkel bouwde ook het pand waar de eerste synode van de gereformeerde kerken in verstrooiing werd gehouden in 1571. Tevens werd daar een kerkorde opgesteld. Een belangrijk artikel was het volgende: 'Om de eendracht in de leer tussen de Nederlandse kerken te bewijzen, heeft het de broeders goed gedacht de belijdenis des geloofs der Nederlandse kerken te onderschrijven, insgelijks ook de belijdenis der kerken in Frankrijk te ondertekenen om daarmee haar enigheid en binding met de Franse kerken te betuigen, zekerlijk vertrouwende, dat de dienaren van die Franse kerken ook op hun beurt de belijdenis des geloofs van de Nederlandse kerken tot getuigenis der onderlinge eendracht onderschrijven zullen'. Dat gebouw is bij het bombardement met de grond gelijk gemaakt en niet meer hersteld. We maakten nog een rondvaart op de Eem. Onwillekeurig gingen onze gedachten uit naar de velen die evenzo te sloop Emden binnenkwamen maar dan als vluchteling. Naast de namen die genoemd zijn willen we ook nog de namen noemen van de hageprekers Peter Gabriel (die alle brieven van Paulus uit zijn hoofd kende) en Jan Arentsz. Een poortje boven de ingang van de Grote kerk herinnert nog aan die periode. Het heeft als opschrift 'Gods volk, verstrooid, verdreven, heeft God hier troost gegeven'.

De opname van de vele vluchtelingen maakte Emden tot een zeer welvarende plaats. De vluchtelingen waren vaak niet onbemiddeld en waren thuis in de handel of allerlei ambachten. Hele stadswijken werden nieuw gebouwd terwijl ook velen elders in Oost Friesland een bestaan op bouwden. De Nederlandstalige gemeente heeft er lang gefunctioneerd. In de schaduw van Nieuwe kerk (daterend uit 1648 en gebouwd omdat de Oude kerk de kerkgangers niet meer kon herbergen en van buiten gelijkenis tonend met de Nieuwe kerk van Groningen en de Noorderkerk van Amsterdam) bevindt zich het graf van een Nederlands predikant die er twee eeuwen geleden ter ruste werd gelegd. Het is verrassend om opeens tussen al die Duitse teksten op een gedenknaald te lezen in onze moedertaal: 'Let op de vrome en zie

naar de oprechte want het einde van die man zal vrede zijn'. Dat was ook de tekst waarmee Wulfert Floor mee werd begraven, de oefenaar uit Driebergen. Zou het ook ons graf mogen sieren, op goede gronden?

Bij de diensten

Komende zondagmorgen hoop ik in uw midden te zijn om het heilsfeit van Pinksteren te gedenken. 's Middag hoop ik in Wezep te zijn en mag u onze plaatsgenoot C. Budding ontmoeten rondom het Woord. Op Tweede Pinksterdag hoop ik er zelf weer te zijn. In die dienst hoopt Gerwin Boswijk belijdenis van het geloof te doen in het midden der gemeente. We wensen hem daarbij alle hulp en kracht toe waarvan de dichter zingt: 'Welzalig hij die al zijn kracht en hulp alleen van U verwacht, die kiest de welgebaande wegen'. Schenke de Heere gezegende diensten.

Ter overdenking

De naam zachtheid heeft wel een schone klank en de deugd der verdraagzaamheid is wel loffelijk, maar wij zullen vast en tot het einde toe aan deze regel houden dat wij geenszins zullen dulden dat de heilige naam Gods met goddeloze lasterpraat wordt geschonden; dat Zijn eeuwige waarheid door duivelse leugens wordt verstikt; dat Christus bespogen wordt; dat Zijn heiligeheimen worden besmeurd; dat de arme zielen wreed worden gedood en dat de kerk, vreselijk gewond zijnde, haar verderf tegemoet gaat. Want dat ware geen zachtmoedigheid maar nalatigheid ten opzichte van zaken die alle anderen te boven gaan (Johannes Calvijn in een brief aan keizer Karel V).

de redactie